

Közösségi távlatok és apadó nemzeti hagyomány a Drávaszögben

A magányos lámpás

Baranyai Júlia: *Vízbe vesző nyomokon – Fejezetek a Drávaszög történetéből*; Újvidék – Forum Könyvkiadó, Eszék – HunCro Sajtó- és Nyomdaipari Kft. 2004. 331 p. (reprint kiadás) Első kiadás: Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1976; második, bővített kiadás: Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1977. 361 p.

Eszéki és újvidéki könyvkiadók közös gondozásában látott napvilágot immár harmadik kiadásban Baranyai Júlia mindmáig kellőképpen nem értékelt munkája, a Drávaszög történetét bemutató *Vízbe vesző nyomokon* című könyve. Ám, hogy ismét megjelent, azt bizonyítja, hogy mégsem járt el felette a lomha idő, s a háborús évek keserves megpróbáltatásai után a drávaszögi magyarság hazatérését követően az újrakezdés sorsdöntő pillanataiban visszatért e műhöz, hogy újraolvasva megfontolt sorait, megtalálja a folytatható élet emberi lélekkel és szenvedéllyel mérhető formáit. A bibliához fordul így az ember, ha a nagy elszánások bátor pillanatait elbizonytalanodott szándékai környékezik.

Baranyai Júlia könyve először 1976-ban az újvidéki Forum kiadásában jelent meg, s a körülötte sáfarkodók talán megsejtettek valamit a mű jelentőségéből, mert a rákövetkező esztendőben némileg bővített változatban ismét megjelent. A kritika – ha lett volna hozzá bátorsága – akár lelkesedhetett volna az akkor, s talán még ma is egyedülálló remekműért, de mert nem volt kellő bátorsága, ezért csak módjával ünnepelte azt. Voltaképpen tanácstalanság övezte a *Vízbe vesző nyomokon* megjelenését, mint ahogyan a nagy látomások után a megigézettek is csak magukba roskadtan hunyorognak. A történelmi materializmus kánonja túl keretesre szabta a látni engedett világ értelmezhetőségét, aminek következtében csak a hivatalos zsinór fegyelme mentén lehetett szólni nemzeti örökségről és a magyar hagyományvilág vállalható értékeiről. Mert Baranyai Júlia könyve erről szól: a pusztulásnak indult drávaszögi magyar közösség bátorításáról, a búcsújárás kegyelméről és a zarándokok megerősödött hitéről és megújuló életerejéről. A vörösmarti tanárnő azzal a szándékkal vit-

te olvasóit a táj múltjának sok évszázados rengetegébe, hogy az együttes emlékezésben közös erőforrásra leljenek. S lám, a „vízbe vesző nyomokon” most új sereglet, új keresztalja indul az általa kijelölt emlékezés ösvényein.

Kétségtelenül, a *Vízbe vesző nyomokon* című könyv 1976-ban saját történelmi pillanatban látott napvilágot – a délvidéki magyar történetírásnak szinte a holtpontján. Néhány évvel korábban, 1971-ben Bori Imre megjelentette ugyan az *Irodalmi hagyományaink – Kilenc évszázad írásaiból* című antológiáját, 1975-ben pedig az *Irodalmunk évszázadai* című kötetével jelezte a hagyományaink feltárásának sürgető igényét, történetírásunk meghatározó és minden mást kiszorító, kizárólagos irányzatát azonban a Petkovics Kálmán, Brindza Károly és Urbán János munkásmozgalmi kutatásai jelentették. Az egykori kommunistákra kiszabott börtönbüntetések éves lebontásától, a magyarjainkat gyilkoló partizánegységek zászlóaljainak létszámáig és azok ellátmányozásáig a baloldali forradalmiság minden részletéről szóltak ezek a könyvek, miközben egyetlen olyan mű nem került kinyomtatásra, amely történelmünk elmúlt korszakainak valós eseményeibe nyújtott volna a számkra betekintést. A gondolkodásunk felett örökdő hatalom éberem ügyelt szellemi elszigeteltségünk ki-kezdhetetlenségére, s ha kellett, erőszakkal is távol tartotta tőlünk a múltunkkal foglalkozó irodalmat. Ilyen megfontolásból történhetett meg, hogy hosszú éveken át valahol raktárban porosodtak (majd nyomtalanul eltűntek) a Penavin Olga szerkesztette, s 1973-ban a Forum *Hagyományaink* sorozatának ötödik köteteként megjelent *Szlavóniai hétköznapiak* című könyv kinyomtatott példányai, anélkül, hogy a múltja iránt érdeklődő délvidéki magyar olvasó a kezébe vehette volna a történelmi szövegválogatást. És még csak nem is ez volt szellemi kiszolgáltatottságunk mélypontja; tíz évvel később, 1986-ban – vélt „klerikál-nacionalista” szélsőségei okán – bírói döntéssel tiltották be az *Óbecse 1985* című egyházi kiadványt.

Meglepő tehát, de mégis megjelent Baranyai Júlia könyve, melyben a tanárnő a hagyománytisztelt, a szülőföld szeretete, és a történelmi múlt eseményeinek feltárása terén mutatott követendő példát.

Mindemellett azt is bebizonyította, hogy a helytörténetírás is művelhető példás igényességgel, s hogy kelő szakmai felkészültséggel a helyi eseményekből is kibontható a nemzeti történelmünk egésze. A vörösmarti tanárnő mindvégig a Duna és a Dráva körülvárt kiszögellés évszázadainak eseményeiről írt, ám történetei során folyamataiban jelennek meg az ókor, a népvándorlás korának, a magyar honfoglalásnak és országtteremtő nemzeti történelmünknek nagy eseményei. A török pusztítás, a hódoltság kora, a reformáció, az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc, majd a nemzeti felemelkedés korának drávaszögi eseményei a magyar történelem egységes folyamataiba épülnek be. Márpedig a történelmi értékek melletti állásfoglalás akkor, amikor iskolai tananyagáá nőtt a délvidéki magyar közösség gyökértelenségéről szóló tanítás, szinte kánonellenesnek, megtorlásért kiáltó szentségtörésnek számított.

Nem feledhető: kinevezett írástudóink és ideológiai fegyelmezőink többsége még makacsul hivatkozott Szenteleky Kornél téves megállapítására, melyben irodalmi életünk korabeli megszervezője leki-csinylően szolt a gazdag, jóllakott és megelégedett paraszt és a táj magyarságának hagyomány nélkülsége közötti összefüggésekről, amit (feltételezhetően) idővel maga is revideált volna. Már az is hiba volt, hogy a vajdasági parasztot az időtlen butaság jelképévé avatta, az pedig, hogy benne a Délvidék szellem- és kultúra-nélkülségének megelevenítőjét látta, hosszú évtizedekre számúzta a történelemből a táj lakóját. Ebből született a kommunista doktriner elhatározás: az önmagáról történő gondolkodás mesterségesen alkotott „értékrendjével” együtt újra kell formálni és alkotni a délvidéki magyarság nemzeti – jöszérével csak közösségi – tudatát. Nemzeti történelmünk kimagasló hősei helyett ezért kaptuk ideálnak gyilkos hordák sötét árnyékú, arctalan alakjait, idegen mítoszok kétes értékű garabonciáisait.

A helyzet lényegén még az sem változtat, hogy a délvidéki magyar irodalomban a hetvenes évek idején láthatóan megszaporodtak a történelmi ihletésű műalkotások. Olyan regényeket vehetett akkoriban az olvasó a kezébe, mint Deák Ferenc *Aszály* (1974), Gobby Fehér Gyula *Szent bolond* (1976), Gion Nándor *Virágos katona* és *Rózsaméz* című regényeit a *Latroknak is játszott* (1976), és Brasnyó István *Vissza* című művét a *Tükrös madonna* című kötetben (1976). Volt azonban egy lényeges különbség: az említett regényírók többsége akkortájt rezignáltan, a valóság elől menekülve fordult a történelem felé. A felsorolt regények – talán Gion Nándor művei jelentenek némi kivételt – a lemondó és folyton hátráló gondolkodói magatartás termékei, míg Baranyai Júlia könyve a közösségi vállalható értékeihez történő visszataláláshoz

adott szellemi-lelki programot. A tanárnő könyvében nem az a hős, aki elmenekül, aki hátat fordít a kihívásoknak, hanem az, aki a hagyományok talaján egyenesedik fel az időben. Baranyai Júlia könyve maga az eleven tiltakozás a gondolkodásunkat befolyásolni igyekvő, tőlünk idegen törekvésekkel szemben, s ez 1976-ban egyedülálló megnyilatkozás volt. A szerző a legszebb történetírói hagyományokhoz tért vissza. (Nem volt tehát meglepő, hogy 1977-ben, az előző évi könyvtermés értékelésekor Brasnyó István *Tükrös madonna* című kötetét kapta az elismerésnek szánt Hid-díjat.)

Ennek kimondását a korabeli kritika – ha felismerte is – nem vállalhatta. De mert akkoriban (immár fél évszázada) nem lebegett előtte értékelhető történelmi műpéldája, jogosnak tűnik a gyanú, hogy fel sem ismerte. Ezért a tétova értelmezési kísérletek sora. „Egészen különös, nehezen meghatározható műfajú könyvvel lepte meg olvasóit Baranyai Júlia” – emelte ki értékelésében Juhász Géza, aki nem mellesleg a kötet szerkesztője is volt. Nem tekinti ugyan hibának, de a mű feltűnő sajátosságának véli az írói módszer heterogenitását, azt, hogy a rómaiak kora és a középkor eseményeit tárgyaló történelmi fejezetek után irodalomtörténelmi fejtegetések következnek, majd a szerző váratlanul a művelődéstörténelmi oknyomozás területére lép, hogy a XVIII. és XIX. század bemutatásakor ismét az irodalomtörténelmi fejtegetésekre helyezze a hangsúlyt. Majd ahogyan közelít a jelenünkhöz egyre erőteljesebben kapnak hangsúlyt a társadalomtörténelmi okfejtések, hogy az utolsó fejezetekben a tájélmény már egészen egyéni hangvétellű vallomásokban, lírai jegyzetekben és naplószerű számvetésekben jelentkezzen. Juhász Géza azonban megtalálta a műfaji meghatározás kényszere alóli kibúvót, amikor megállapította, hogy a *Vízbe vesző nyomokon* című könyv minden tekintetben édes testvére a tanárnő által néhány évvel korábban Vörösmarton létrehozott tájtörténelmi múzeumnak, hiszen mindkettő „gazdag tárháza a Drávaszög irodalmi és kulturális emlékeinek”. Hangsúlyozta a szerző szülőföld iránti lelkes ragaszkodását és határtalan rajongását, majd jó marxistaként hozzátette: Baranyai Júlia „látványosan nem Baranya történetét, még csak nem is kulturális történetét vagy irodalomtörténelmi emlékeit akarta könyvében ismertetni, hanem ezen túlmenően e táj lelkét, ezt a társadalmi, gazdasági fejlődés kérelhetetlen törvényszerűsége következtében eltűnőben lévő életformát és emberfaját kívánta megragadni”.

Utasi Csaba méltatásában „lezáratlan, pontosan körül nem határolható nagy anyag”-nak nevezte a kötet történelmi talaját, de ő is nyomban hozzátette: „csöppet sem zavaró körülmény, hogy művében történelmi

fejezetek, írói portrék, néprajzi leírások, szájhagyományban élő emlékek stb. váltogatják egymást. Öszszességük ugyanis a teljesség benyomását kelti, mégpedig nem pusztán azért, mert időrendben követik, és szerencsésen kiegészítik egymást, hanem mert egybekapcsolja őket a stílus egy igen fontos sajátja, melyet talán *belülről láttatásnak* nevezhetnénk legtalálóbban”. A mű erényének tekintti, hogy a szerző folytonosan párhuzamokat teremt a múlt és a jelen között, s személyes jelenvalóságának érzetét keltve, mintegy végigvezeti olvasóját a régi utakon. Kartag Nándor ebben a történeti alakokkal „együtt élő tanárú elfogódott hangját” vélte hallani. Vajda Gábor azért tekintette Baranyai Júlia könyvét a jugoszláviai magyar hagyománykutatás mérföldkövének, mert a szerző „a helyi kultúrtörténeti vonatkozásokat nem önmagában, hanem a magyar és az európai korabeli történelmi eseményekkel, valamint szellemi áramlatokkal összefüggésben mutatja be”.

A baranyai táj szülőtte, Bosnyák István jutott a legközelebb a mű szellemiségéhez, amikor az aktuális eszméktől és ideológiáktól távol kutatta a könyv lényegét, hiszen Baranyai Júliának nem fogalmiak, nem eszmékbe formált, testetlen alakok a hősei. „A történelem az ő számára – legyen az bármilyen »régik«, bármennyire ködbe vesző is – mindenkor *életet*, küzdő és győző, harcoló és elbukó, vagy éppen félúton megtorpanó *emberi* életeteket jelent, s ezeknek megjelenítését, alkotói életre keltését tartja elsődleges írói feladatának, nem pedig az eszmetörténet rész kérdéseinek mélyreható boncolását. Az ideológiatörténet helyett az ideológiákat megtestesítő *konkrét emberek története*” a könyv. Az epikus hajlamot tekintti a szerző legfőbb erényének, „a réges-régi és közeli, a ködbe vesző és a még tapintható múlt szépírói fantáziával történő rekonstruálásának és megelevenítésének a képességét”. Ebben a szerzőt a kortárs Nemeskürty István méltó rokonának tekintti, s kimondja: „epikusi és történelemmegjelenítő erényei elévülhetetlen alkotói dokumentummá teszik Baranyai Júlia életművel fölértő könyvét”.

Tüskés Tibor boldog embernek vélte Baranyai Júliát, hiszen megérte két nagy álma megvalósulását: a vörösmarti néprajzi gyűjtemény állandó múzeumban történő elhelyezését és a Drávaszög múltját megörökítő könyve megjelenését. Véleménye szerint könyvének igazi értékét abban kell látni, hogy „a horvátországi, drávaszögi szórvány-magyarságot segíti saját múltjának megismerésében, tudatosításában, az önbecsülésben, létében és megmaradásában”. Ő azonban már felrótta a szerző tárgyi tévedéseit, ami önmagában legalább annyira értelmetlen, mint szóvá tenni a népmese történelmi hűtlenségét.

„Egészen egyéni” történetírásról szolt Herceg János *A Drávaszög világa* című 1974-ben megjelent méltatásában, amikor a *Vízbe vesző nyomokon* című könyv első változatáról, Baranyai Júlia *Dunatájban* megjelent cikksorozatáról mondott véleményét. Ő is nagyra értékelte a szerző epikai hajlamát, melynek nyomán a múltba merült események szinte életre keltek a tanárú előadásában, „amely sose nélkülözötte a lírát, és a mesébe illő kitérőket”. Elmondta, cikksorozatával hézagpótló feladatot teljesített a szerző, hiszen ha ő nincs, senkinek se jut eszébe magyarul megírni a Duna és Dráva szögletébe szorult, egyedülálló módon sajátos vidéket; rajta kívül nem is igen akadt volna kellő felkészültségű, és a témáját ilyen sokoldalúan feldolgozó filológus erre a vállalkozásra. „Baranyai Júlia élő történetet írt, földrajzi, ethnográfiai és nyelvi szempontokat arányosan érvényesítve a munkájában. Így azután az olvasó nemcsak azt tanulta meg tőle, hogy mi volt, hanem azt is, hogy mi miért volt ezen a vidéken úgy, ahogy volt. A körkép történelmi rajzában mai színek is fölfedezhetőek, mintha a régmúlt események visszfénye verődne vissza a megváltozott időben. És így teljes a vidék élete! A történetírás szak tudás, s a cédulázgató, levéltári adatok után kutató oknyomozó historikusok nem így írták volna meg ezt a munkát. De mennyivel szimplább és szegényebb lett volna minden adatgazdagsága, hitelessége és tárgyilagossága ellenére az ilyen beszámoló egy vidék életéről, amelyet történelmi és földrajzi fordulatok gazdaságilag és természetesen szellemi tekintetben is merőben új helyzetbe vittek.” És bár a krónika adta „helyzetképben” ő is hajlamos a közismert történelmi események bemutatása mellett új társadalmi viszonyok tükröképét is látni, mégis a példamutatást tartja a legfontosabbnak. „Nemzedékek nőttek fel, akik ilyen részletes előadást sose hallottak, s talán nem is hallanak már majd népükről, a szűkebb hazájukról. És az az érzésünk, hogy a szerző tudta ezt. Tudta már akkor, amikor szép feladatát vállalta, és senkire és semmire sem várva, egyedül írta meg népének testamentumát. Helyenként ellágyulva, a visszafojtott könnyek lírájával, személyes emlékeknek is helyet engedve, de hihetőleg éppen ezzel ébresztve fel a talán lankadó figyelmet azokban az olvasókban, biztosabbakban, akik szívesebben néznek előre, mint hátra.” Majd megjegyezte: fontos lenne a halk és decens emlékező prózát könyv formájában is megjelentetni.

Csalódott viszont, amikor ez két évvel később, 1976-ban tényleg megtörtént. „Mi azonban, akik könyvének anyagát korábról ismerjük, kicsit megcsonkítottnak látjuk a kinyomtatott művet. Az egész kompozíció így talán kerekesebb és zártabb, mint a kézirat sok-sok kitérőjével. De a vidék is zártabb lett, mintha csak a világgal összekötő útjait el-elvágta volna hol-

mi literátori igyekezet. Néhány felejthetetlen képre emlékezünk, méghozzá a közelmúltból, s hiányoljuk a színes kitérőket. És remek alakok, jellegzetes baranyai típusok tűntek el ezen a szerkesztői balfenéken. Hiányzik a távolabbi vidékek átsugárzása sok-sok derűvel és izes történettel” – írta Herceg János 1977-ben a kötetet méltatva. És bizonyára igaza volt, hiszen a személyes hangvétel, a vallomásos előadás az, ami Baranyai Júlia történetírását igazán élményszerűvé teszi. (2004-ben ezért talán helyesebb lett volna a helyreállított szöveg közlése.) Ez az, ami az előtte járó nagy történetíró nemzedék jeleseinak útjára vezérelte őt. Csak egy Szentkláray Jenő, egy Dudás Gyula, egy Milleker Bódog tudott ilyen személyes ihletettséggel szólni az elpusztított templomok, a leégett városrészek látványa nyomán támadt fájdalomról, vagy a megbabolázott folyó, a bőséges szüret nyújtotta gyönyörűségéről – holott ők is csak történelmet írtak. De a XIX. századi elődöknek még a sajátjuk, szinte az otthonuk volt a megszólaltatott historikum, még magukra gombolhatták a világot, amelynek eseményeit számba vették. Számukra a történelem elsősorban személyes élmény volt, s csak utána közösségi emlékezet. Ebben volt méltó követőjük háromnegyed évszázad múltán is Baranyai Júlia, amikor magyarság-élménye kapcsán így fogalmazott: „bele kell nyugodnunk a ténybe, bármilyen fájdalmas is, hogy Magyarország nem Nyugat sokat emlegetett védőbástyája, csupán sokat szenvedett gyeplője volt”, vagy amikor Csúza említésekor a vele kapcsolatos élményét szenvedélyes vallomásba szőtte: a falu „egykorú Vörösmarttal, Árpád-kori település. De ősbibb ízű, bensőségesebb levegőjű. Kedvesebb szavú, mint a civilizáció hatásának korán kitett, forgalmas Vörösmart. Mindig Csúzán találtam meg a régi Baranyát, a nagyon régét.”

Az pedig már egészen berzsenyies, ahogyan Baranyai Júlia a maga tájélményét is megfogalmazta. Fehér Ferenc idézte egy 1968. szeptember 11-én hozzá intézett leveléből: „Vége az én szép őszi csatológásaimnak a falu határában – írta a tanárnő –, ahol ilyenkor olyan kedves találkozásaim voltak megkésétt, csökött, magányos napraforgókkal, elvénhedt kálvinista varjak elnyújtott, a levegőben bánatosan úszó hangjával. [...] Valójában alvadtvér-dalok szakadhatnak fel immár belőlem is, látván az én világom elmúlását, pusztulását...” Tudta, hogy az ő feladata szólni a Drávaszögről, hogy ő küldetéses ember – és ez nem önhietség kérdése. A nagy történelmi művek akkor születtek, amikor a közösségi esemény és az egyéni szenvedély egy nagy, hatalmas megrendültségben egymásra találtak, amikor a haldokló idő emberi élménnyé válik. „Nem lesz sok értelme annak a könyvnek, csupán megkésétt lármafa, vagy talán már

lélekharang, de megmarad letűnő világunk emléke...” – írta a szerző 1972. december utolsó napjaiban egy ugyancsak Fehér Ferenchez intézett levelében. Közel négy keserves évtized múltán úgy látszik ez az emlékezés még mindig felemel, és még mindig visszavezet kallódó önmagunkhoz.

S ha felemel, hát okuljunk a példáján! Találjunk vissza régi tájainkra, s a művekben szólaljon meg szülőföldünk visszahódítása szép felismerésének igénye. Hány falu, hány város, hány sajátos hangulatba és színbe öltözött régió roskadt önmagába az elmúlt évszázad során, hány vidék őrzi halotti némaságban, vagy siratja kálvinista varjak károgásában az elvesztettségét! Csak néhány jó tollú pedagógus, néhány lelkes lokálpatrióta – kihalófélben lévő csodabogár – szenvedélyes felsorakozása kellene, hogy újra eleven legyen a példa: akkor lesz a miénk a szülőföldünk, ha étellel töltjük meg. Mert nem elég lakója lenni a tájnak, hitvallássá kell azt fényesíteni. Vállalásainknak mi vagyunk a gazdái, ebben legalább nem tehet elenünk senki.

A lámpa fényénél

Dr. Lábadi Károly *Élet egy háború után* című tanulmányáról (2008)

Lábadi Károly gazdag életműve mentén – sok száz tanulmány és tucatnál is több könyvvel a háta mögött – eljutott az összegezés korszakába. Munkásságának ismeretében boldog elvárással fordul az érdeklődés a jeles Drávaszög-kutató felé: sokat ígérő és szép volt az érlelődés, gazdag lesz a betekarítás is, amikor a begyűjtött fény és ragyogás már belülről, a telt gerezdből szórja ragyogását a feléje forduló tekintetekre. Harminc évvel ezelőtt a rajongó szeretet vitte drávaszögi útjaira a szerzőt, ma is ez az olthatatlan rajongás igyekszik elsimítani az aggodás ráncait – honnan is? A néprajzkutató és a műveit olvasók arcáról, de legfőképpen a táj összegyűrt történelmének horizontjáról. A huszadik századi megpróbáltatások – három hatalmas háború, hat rendszerváltás, a mindezekkel együtt járó népirtás és üldöztetés – után az egytizedére csökkent délbaranyai magyar közösségnek van-e még reménye, van-e még lehetősége a megmaradásra, bízhat-e sorsa jobbra fordulásában? Igen, ha van benne élni akarás, ha van benne feltörekvő szándék – ami a hagyománytisztelőben és a szülőföld szeretetében érhető tetten. Bence Lajos, az ugyancsak töredezett muravidéki magyar közösség jeles költője és irodalomtörténésze mondotta a közelmúltban a pár ezer főre apadt Lendva környéki magyarságról: mi már egyszer kihaltunk, de jötték

fiatalok, akik újjult elszánással életre serkentették a közösséget.

Lábadi Károly *Élet egy háború után* című tanulmányában ugyancsak az életre serkenésnek a lehetőségét kutatja. A honfoglalástól kezdve ezer éven át, háborúktól, hadjáratoktól, történelmi megpróbáltatásoktól üzötten, de mindvégig megingathatatlanul élt egyre szűkülő szülőföldjén, a Dráva folyó mentén és a környező mocsarasban elszórt falvaiban a magyarság. Az utolsó, 1991–1998 között lezajlott hétéves háború azonban immár életerejében roppantotta meg a közösséget, és amellet, hogy sokáig a szülőföld, a lakott falvak felszámolásának a veszélye is a feje fölött lebegett, kikezdte hagyományos értékrendjét is. A hagyományait őrző és kultúráját, társadalmi életét reprodukálni képes 120 000-es közösség a XIX. század fordulóját követő egy évszázad alatt majdnem a tizedére csökkent. E tragikus tények ismeretében a néprajzkutató Lábadi Károly az etnográfia történeti eszközeivel felvértezve, statisztikai mutatók, az életet szabályozó törvényes rendeletek, az egyházak, az iskolák, a civil szervezetek működési feltételeit biztosító „szabályozott tényezőségek” mérlegelésével próbálja felkutatni a háború utáni talpra állás lehetőségét. Alkotmányos szabályozottságtól a népoktatói elszánásig mindent mérlegre tesz, ami adatszerűen vagy leírhatóságában megragadható, mindent felkutat, ami tartalmával, kisugárzó hatásával életre bátorítja, gyarapodásra biztatja a drávaszögi magyar közösséget. A lélek, a tudati világ általa oly jól ismert tájai és évszázados elrendezettségének biztonságot adó rejtekei helyett most a külső világ, a társadalmi kényszerűséget és kényszerhelyzetek marathont futja végig, miközben – éppen a korábbi ismeretei alapján maga is tudja, hogy amiről beszél, a megmaradás, az élni akarás kérdése voltaképpen nem más, mint a szikkadó aszszonyi öl tragédiája. Van rá példa a régióban, hogy évszázados illegalitásba kényszerítve is újjászülhet egy nemzet, s még államalapító erejét is megmutathatja – ha van benne élni akarás, ha felelősségtudata és küldetéses ereje erre sarkallja őt. Lábadi Károly – akinek oroszlánrésze van abban, hogy Dél-Baranya a népismeret tekintetében ma a legfelkutatottabb magyar régiók egyike – mindenképpen jobban tudja, hol rejlenek a közösség túléléséhez szükséges szellemi és lelki tartalékok, hová kell fordulnia a felnőttkor küszöbén egy horvátországi magyar fiatalnak ahhoz, hogy a hátrányos társadalmi és gazdasági helyzete, az asszimilációs kényszerek, a nyelvvesztés és a gyökértelenség csábításai ellenére is a szülőföldjén családalapításra szánja el magát. Ez pedig a megtartó emlékezet és a hagyomány, a keresztény nemzeti értékrend.

„A Drávaszög magyarsága tetszalott állapotba került” – olvasható a tanulmány összefoglaló részében, muravidéki áthallásokat is ébresztve az olvasóban. Az életben maradás ösztönének köszönhetően – az elmúlt századok történéseihez hasonlóan – a szerb megszállás megszűntével, amikor a felszabadult magyarok területek ismét Horvátországhoz tartoztak, „a településeken megjelentek azok a helyi kezdeményezések, melyek egyénektől, egyének csoportjától, egyesületektől indultak el, s az volt a céljuk, hogy a közösséget újból összekovácsolják, s valamilyen formában megélik együvé tartozásukat.” A népszokások felelevenítésében visszakapják értelmüket a vallási, a családi és a közösségi ünnepek, s újra van tartalma az emberélet fordulóit jelző eseményeknek, mint ahogyan a háborús emlékművek állításában a történelemhez fűződő viszonyulás is újraértékelődik. A régi felelevenített és az új, átvett rítusok az azonosságtudat erősítését szolgálják. „Láthatóan megkezdődött a társas kapcsolatok helyreállítása és lassú átalakítása – foglalja össze kutatásainak eredményét a szerző, ám hozzáteszi – még hosszabb időnek kell eltelni ahhoz, hogy kiderüljön, a meglazult közösségek tagjai miképpen értelmezik ezeket az önszerveződő folyamatokat.”

Szerteágazó és feltűnően gazdag forráskutatás nyomán született meg Lábadi Károly *Élet egy háború után* című tanulmánya, melyben a hagyományos népismeret és a modern szociológia elemeinek egyensúlya egyszerre jelzi a tudományos igényesség magas fokát és a reményeibe menekülő néprajzkutató megalapozott optimizmusát. A tényismereteinek mélysége mellett az elkötelezettség hőfoka az, ami jelentős eseménnyé avatja Lábadi Károly jövőt fürkésző, egyszersmind a jövőre nyitott írását.

„Kérik a szívemet cserébe”

Lábadi Károly: *Várdaróc – a rét melletti falu*; Várdaróc, 2008. 96 p. + 12 t.

Barokkos homlokzatú tornácos ház tiszta szobájának ládafiában évszázados homályban búvik meg a csécses pruszlik, melynek utolsó viselője talán éppen az elmúlt háborúban távozott szülőföldjéről, a jóra való drávaszögiek Istenhez megtérő útján. Bizonyára ő is örökölte a nemes ruhadarabot, melynek pusztalátványa is egykor dalra fakasztotta a dévaj legényeket. A régi – mára már végképp eltűnt – világ rendjében sok évszázados, biztos helye volt a földi élet kellékeinek és hozzájuk fűződő szokások színes világának; s e holmik itt feledett tárgyi mivoltukban elegendő esz-köznek bizonyulnak ahhoz, hogy a lélek meginduljon a dédszüleink nyomára vezető ösvények bármelyikén.

Talán ismerős dal is felcsendül a ruhanemű láttán: „Érik a fekete cseresznye / Kéri a szívemet cserébe...”, s a régi boldog ölelések nyomán még egy kicsit fájdogál a szív is. Mindez azonban már a múlté, s mára már csak az örökéletű morkoláb búvik meg közöttünk, hogy elevenen tartsa a félelmet szorongó lelünkben. Ám valahol az ő hatalma is megtörik, s a néprajztudós Lábadi Károly új könyvében boldogan tér haza választott szülőföldjére, a Drávaszög emlékekben gazdag vidékére.

Hazatér, és újra rálép az emlékezet keskeny kereti ösvényére, hogy tovább mondja a Drávaszög emberének romantikus történetét. A most megjelent *Várdaróc – a rét melletti falu* című könyvében éppen egy új fejezethez érkezett, oda, ahol a régi, törött cserepek a Krisztus előtti évezredben is itt élt „mészbetétes kerámia népé”-re emlékeztetnek, a földből előkerült gombafejes fibula pedig a középkor némileg cizelláltabb világára. Római légiók vonultak egykor e vidéken – kőhajításnyira a szlavón tájtól –, s üldözték a limesekre betörő barbár hordákat, de fosztogatott itt menekülő török lovas és felelőtlenül vitézkedő keresztény zsoldos, a Szent Liga katonája is. Legnevesebb prédikátora, Gyimóti István 1776-ban írt életrajzi vallomásaiban keserűen vetette papírra: „Baranyában egynémely szokatlan dolgok történtek. Közülük emlékezetre méltók a következők. Az említett évek egyikében úgy megfogyatkozott az anyatej, hogy a magyarok, törökök, ruméliaiak, olaszok, szlávok csecsemői a szükséges táplálék hiányában meghaltak. A fák az erdőkben, különösen a hernyóktól ellepett tölgyek, egyáltalán nem hoztak levelet és termést. A kölesből készült lepények időlegesen megrontották az ember látását. A búzából, még a lánglisztből sült kenyérére is szokatlanul keserű volt. Megtörtént, hogy a lovak elpusztultak az árpától, csak egy maradt meg, mivel ennek nem adtak belőle. Voltak emberek, akik a kenyértől vagy egész nap aludtak, vagy egy időre eszméletlenség vett erőt rajtuk, és örültségeket műveltek. De minden között a legrettenetesebb és legsiralmasabb volt a több napon át tartó kegyetlen kínzások, a nyomorult jajveszékelések után egyesek lábának térdből való letépése, jó néhánynak többől való kitépése, ugyanígy a karok könyökig vagy vállig való letépése.” Ezékiel próféta rémült utóda szötte egybe drávaszögi látomásait, hogy örök emléket állítson a tájra ráneheződő emberi szenvedésnek.

Várdaróc Laskó és Bellye között található „félúton”, a löszparti magaslaton, hiszen a település életét mindenkor meghatározta a víz közelsége. Valamikor végeláthatatlan ártéri erdők szélei kínáltak letelepedésre alkalmas területet, hisz e vidéken az élet forrása úgyszólván karnyújtásnyira volt az embertől. Írott történelme évszázadokra nyúlik vissza: 1697-ben I. Lipót

a zentai csata és számos más délvidéki háború győztes hadvezérének, Szavoyai Jenőnek adományozta Bellyét és a környező falvakat, köztük Darócot is, de a birtok a herceg halála után, 1736-ban újra a kamara tulajdonába ment át. 1784-ben Mária Krisztina, Albert főherceg neje vásárolta meg, 1822-ben pedig már Károly Lajos főherceg tulajdona lett a domínium, akitől az akkor már európai hírű mintagazdaságot Frigyes főherceg örökölte. „Daróc népe azonban mindebből keveset érzékelt, továbbra is földművelésből, állattenyésztésből és halászatból tartotta el magát, s fizette a rá kiszabott járulékot.” Jól jellemzi a várdaróciak életét a mondás: miszerint a kopácsi ember egy lóval szánt, a laskói kettővel, a daróci hárommal, ami a föld megművelésének nehézségét jelentette.

A Várdaróc melletti réten évszázadok óta ártéri gazdálkodás folyt, bölcsen használva ki a víz közelségét. A gyáripar térhódítása előtt – mutatott rá a néprajzos – a daróciak önellátóak voltak: maguk természetették a ruháik alapanyagát, a kendert és a lent. „Generációk örökítették át az alapanyag feldolgozásának tudományát, s azt a művészkedő hajlamot, mely a viselet és a használati tárgyak, a hajlék díszítésének területén érvényesült.” Az 1870-es években azonban már megkezdődött a kivetkezés, a hagyományos viselet elhagyása. Időközben építkezési szokásai is megváltoztak. Míg korábban a környező erdők szabadon kínálták az épületanyagot, köztük a rengeteg legnemesebb fáját, a tölgyet, Mária Terézia már bevezette az urbáriumot, s ezzel megszűnt az erdők szabad használata, s megnőtt az úrbéri kiszolgáltatottság.

A várdaróci eklézsia krónikája a XVIII. század közepétől kezdve őrizte meg a prédikátorok névsorát. A reformáció iskolateremtő törekvéseinek köszönhetően Darócnak már a XVI–XVII. századtól volt iskolája, külföldet járt első fia pedig Daróczi Orbán volt, aki – a krónikák szerint – 1564-ben a württembergi egyetemen tanult. Legnevesebb prédikátora a már idézett Gyimóti István nem a Drávaszög szülőtte volt, feltehetően Veresmarti P. János diáktársaként került e tájra.

Sajátos, évszázadok során kialakított lakodalmi, születési és temetési népszokások, a jeles napok és az ünnepek szokásrendje, valamint a daróciak hiedelemvilága hűen őrzik a küzdelmes élet misztikumának részleteit. A termékenység rítusát, az ünnepek rendjét, a betegség és a gyógyulás, a gazdálkodás és a táplálkozás mindennapi történéseit át- meg átszötte a babonás hiedelem – egyénivé formálva a várdaróci ember világképét –, a gyerekeket, mint mindenütt, itt is képzeletbeli alakokkal riogatták: „közülük való a farkasszerű természetfeletti lény, a bákász, a nagy fekete-szögöl álló búsbizger, a külsőleg nehezen meghatározható, inkább a nevével félelmet keltő kalarász,

balaló, az égitestevő szellemlény, a morkoláb, a va-sorrú bába, a bakróka, az este leleselkedő, de köze-lebbről meg nem határozható rézfaszú bagó.”

A falu a XX. század közepén (a magyar időköt követő első népszámlálás alkalmával), 1948-ban volt a legnépesebb, akkoriban több mint 1200 lelket számlált a település, az ezt követő hatvan év alatt azonban a lakosság száma megfeleződött. 2007–2008-ban magyar iskolában már csak hét gyermek kezdte meg a tanulmányait. Egy sorsával küszködő falu magára maradt lakosságára szakadt rá a kilencvenes években a szerb agresszió, és a pusztító háború sodorta a közösséget, reménytelenül, a végső megsemmisülés felé. Várdaróc azonban ma is áll, s próbál megkapaszkodni a magyarság beomló partjai mentén. Küzdelme óriási, annak végkimenetele azonban kétséges. „A karcsú füzet csak arra adott alkalmat – írta könyvében a néprajztudós Lábadi Károly –, hogy kóstolót nyújtsunk abból a szellemi gazdagságból, mely évszázadok során felhalmozódott a rét melletti falu, Várdaróc képzeletbeli kaptárában. Ez a »tudás« apáról fiúra öröklődött. Mindig akadtak, akik gyarapítani tudták, s tovább hosszabbították ennek a tudásnak a láncát. [...] A drávaszögi magyar népcsoportnak, Várdaróc népének sorsában, ismétlődő kilátástalanságában eddig mindig erőt adó remény volt anyanyelvi kultúrája, de most, amikor a történelem csillagzatainak konstellációja szerint annyi nyomás és kísértés veszi körül – a huszadik században három háborút élt meg –, vajon meg tudja-e őrizni? Van-e módja ennek? Mi a titka, hogy ne tűnjön el az a gazdag örökség, melyet a várdarócik elei kezdtek megalapozni?” – olvasható az útravalónak szánt kötet utolsó lapján. Az igazi kérdés, a szórványmagyarság megmaradási esélyeinek kulcsa az: van-e még akkora erő a magyar nemzeti gondolatban, amely újra felemelhetné a leszakadó peremvidék elárvult lakóit.

„Tölts hozzá bort...”

Lábadi Károly: *Boranyja* – A drávaszögi szőlészet és borászat kultúrhistoriája; Pélmonostor, 2007. 201 [12] + [33 illusztráció] p.

A drávaszögi népélet kiváló ismerőjének Ujlaki Kornél Dezső darázsi plébános úrnak *A túronyi csata* című elbeszélésében valamikor az 1848–49-es szabadságharc idején a szalántai fuvarosok és a káptalan mozgatorósában dézsmát szedő gyerekek együtt lár-mázták fel a falut, jelezve a lázadó szerb martalócok érkezését. – Jönnek a serezsánok! – kiáltozták ré-mülten, és a lovak közé csaptak. Nem sokkal ezután valaki kívülről erőteljesen berúgja a parókia ajtaját, és

a „küszöbén megáll dugóhúzó módjára kipödört ba-juszával, gyilkos tekintetével Stokuca őrnagy”. A ret-tegett haramiavezér azonnal statáriumot hirdetett, majd a kémjelentések ismeretében – túszként magával ci-pelve a halálra rémült kántort – bevonult a legelőke-lőbb borospincébe. „Túronyban az uraság pincéjében harsogott a nóta. Stokuca kékült-zöldült, úgy ordított valami pattogós rác bordalt. A kántor medveként mor-mogott hozzá.” Majd miután kedvükre kimulatták magukat, megneszelve Rózsa Sándor betyársere-gének érkezését – akik a szerencsétlen debreceni csa-tát követően „egy hét alatt olyan szépen, olyan ész-revétlenül jutottak Mohácsig, hogy tán a madár fi-gyelmét is kikerülték” –, olyan gyorsan illantak el, aho-gyan azt másnaposságuk megengedte. Bor azonban bőségesen akadt az útközben alaposan megszo-mjazott seregnyi szegénylegénynek is – akik a több akó-nyi hordók társaságában folytatták a háborút. A Drá-vaszögben így esett a dicsőséges túronyi csata – s bár ez kedélyesebb változata a tragikus történelmi ese-ményeknek, annyi mindenestre kiderült: a bor és a borospince sorsformáló szerepet játszott a táj és an-nak lakói életében.

A Drávaszögben – tágabb értelemben: Dél-Bara-nyában – ugyanis közel két évezreden át a szőlőter-melés és a borászat szervezte maga köré az életet, bőven szolgáltatva témát a népelet és a társada-lomtörténet tudós kutatói számára. A drávaszögi szőlészet és borászat sokdimenziós kultúrhistoriáját írta meg Lábadi Károly *Boranyja* című legújabb köny-vében. A baranyai, drávaszögi embernek szent meg-győződése, hogy szülőföldjén terem a világ legjobb bora, s ezért nem is Baranyának, hanem inkább Bor-anyjának kellene nevezni a tájat. S hogy ez mennyi-re így van, bizonyítják az írott történelmi források és a népmondák, melyek e régi keletű hiedelmet őrzik. Bodai Ferenc már 1820-ban a Tudományos Gyűjte-ményben megjelent, a délmagyarországi vármegyéről készült beszámolójában úgy vélte, a vidék „a Bor bőségéről és jóságáról nevezett Bor-anyjának vagy Baranyának”. Bayer Márton 1822-ben az „ebbéli kü-lönös bőség” okán ugyancsak a Bor-anyja nevet vél-te a vármegye névadójának. Fényes Elek pedig így fogalmazott: „Hogy Baranya a boroknak hazája légyen, az úgy is tudva van közönségesen; sőt némelyek ne-vét szinte innen akarják lehozni azt állítván ti: hogy Ba-ranya annyit tégyen, mint Bor-anyja.” (1836). Hasonló vélekedést a Mátyás királyról szóló népmondában is találunk, mi több, a történelmi Baranya vármegye cí-merében is ott szerepel a bibliából jól ismert jelenet, amint „Jozsué és Keleb az ígélet földjének felderítői, a tejjel-mézzel folyó Kánaán bőségét úgy érzékeltették, hogy a gránátalma és füge mellett egy óriási szőlő-fürtöt vittek magukkal”. Ily módon Baranya legalább

a bor legendakörében azonosult Kánaán áldásos vidékével.

„Ha a baranyai ember hegyet emleget – mutatott rá Lábadi Károly –, akkor azokra a dombokra gondol, melyek a Duna menti részen emelkednek ki a talajból, s az enyhe magaslatoknak mind a déli, mind az északi oldalára – kedvező klimatikus viszonyok közepette – szőlősorok kapaszkodnak. Ez a Baranyabáni-hegy a nyúlványaival. A Duna melletti Kisköszegtől Pélmonostorig húsz kilométer hosszan húzódik, tengerszinti magassága 243 méter.” A térképeken a jobb bort adó déli oldal horvát neve Gradac, az északi Spoljac néven szerepel, a hegy tetején pedig ott kanyarog a Török út, sok évszázados távlatot adva a tájnak. „A Báni dombvonulat északi oldalán sokác falvak találhatóak, a szőlőtermő területek megnevezése ott már nem magyar. Délre Kisköszegtől Vörösmartig domborodnak a kisebb szőlőhegyek: Eszehegy, Vár-hegy, a Kis- és a Nagy-hegy, a Hársashegy, Szamárszurdok, a Danóci-hegy és a Csatári dűlő, ahol már a csúzai gazdáknak is volt szőlőjük. Csúzásról 1865-ben Pesty Frigyes kérésére Ács Gedeon lelkész a következő szőlősdombok neveit írta össze: Kerek-hegy, Danóc, Közép-hegy, Hársashegy és Csúza kútja. Sepse környékén emelkedik a Szár-, a Cukor-hegy, a Bodolai-, a Csúzai- és a Báni-hegy, valamint a Tacilló hegyek is errefelé magasodnak. A küvi, azaz Kő határában és Karancs közelében a Pörös-hegy, a Nagy-hegy, az Árki-hegy, a Hunyar-hegy, a Monostori-hegy mind-mind szőlőtermő terület.”

A mediterráneum e ragyogó szegletében, a drávaszögi klimatikus viszonyok kiválóan megfelelnek a fehér burgundi és a sauvignon szőlőfajtának, melyből a legjobb olasz rizlinget préselik ki. Kisebb területen előfordul a hárslevelű, a furmint, a rajnai rizling, bár ettől kései, novemberi szüretelése és alacsony cukorfoka miatt korábban idegenkedett a táj szőlősgazdája. „A hazai kadárt nem sikerült megőrizni, kipusztult, a filoxéra áldozatául esett, helyette az ojtott kadárnak nevezett fajtával kísérleteztek (...). A vörösbort adó szőlő közül az oportó kezdett meghonosodni. Elsősorban az Alfaluk sík határában, de a szőlőhegyek némely részén terjedtek el az olyan igénytelen oltványok, mint az otello, noah, puritán, több csaszlaféle, azaz saszlaféle, a piros delavera, valamint a francia.” A szőlőültetvényeken ugyancsak honos csemegeszőlő, a korán érő csabagyöngye, melyet jellegzetes illata miatt szagosszőlőnek is neveznek, fehér és piros sasza, a „szőlőskertek királynője”, az ürmös, az irsai olivér, valamint a bogyjának alakjáról kecskecsöcsűnek nevezett – másutt lugasként felfuttatott –, ugyancsak páratlan zamatú szőlő. A XIX. század utolsó harmadában, a filoxéra megjelenése után azonban a ha-

gyományos zamatú szőlők, az úgynevezett „hazai fajták” lassan-lassan kiszorultak az ültetvényekből, s ezzel a történelmi borvidék is arculatot és karaktert váltott. Új arcát egészen 1945-ig sikerült megőriznie, ekkor azonban a szőlőhegyek jó része – mintegy 70–75 százaléka – kicsúszott a gazdák kezéből, a bellyei birtok része lett, s ezzel egyszersmind ipari jelleg is öltött, elveszítve régi varázsát és karakterét.

A borvidéknek roppant gazdag története van. Pannóniában a római császárság idején hozták létre az első szőlőültetvényeket. Lábadi Károly szerint Eutropius történetíró számolt be arról, hogy a közeli „Szerémségben, Sirmiumban és az Almus hegyen (Fruska gorán) Probus császár tervszerűen telepített szőlőt. Még a mocsarakat is kiszárította, hogy helye legyen a bort adó növénynek.” A harcokhoz szokott katonái azonban megunva a szőlőművelést, fellázdak ellene és megölték a császárt – korai mártírjává téve őt ezzel a bor kultúrájának. Augustus császár uralkodása idején a baranyabáni (popováci) hegyiséget a rómaiak „páratlanul nemes, aranyszínű borterméséről Mons aureusnak, azaz Aranyhegynek nevezték”, s ez az elnevezés még ma is közszájon forog. A virágzó római borkultúra legszebb bizonyítéka az időszámításunk szerinti III. századból származó, Bánban a XVIII. század második felében a Pogán dombon talált, a szőlő és a bor istenének, Libernek emelt 112 centiméteres oltárkö.

A török hódoltság idején – amikor a rája tizedet fizetett a bor után – a drávaszögi települések közül a szőlészet és a borászat szempontjából Vörösmartnak jutott megkülönböztetett szerep, jelentős kikötő- és vámhivatalként működött. Mellette Hercegszőlöst emlegetik gyakran az adókötelezettségeket számon tartó defterek. A XVI. századtól a református salláriumok (díjlevelek), az egyházi alkalmazottak javadalmasításáról szóló írásos megállapodások őriznek számos kultúrtörténeti jelentőségű információt. A javadalom tételei között a bor (a borjárandóság) akkoriban feltűnően előkelő helyen szerepelt.

A felszabadító háborúk végkifejletekor, 1687-ben Lotharingiai Károly Dárdán és környékén gyűjtötte össze csapatait, hogy leszámoljon a pogány seregekkel. A győztes háború után a földesúri nagybirtok tulajdonjogában is változások következtek be. „A kincstár vette birtokba azokat – foglalta össze Lábadi Károly a korabeli eseményeket –, melyekről korábbi tulajdonosai nem tudták hitelt érdemlően igazolni, hogy tulajdonosaik voltak, de ugyanez történt azokkal a birtoktestekkel is, amelyeknek földesúri családjai kihaltak. A kincstár kezelésbe vette ezeket a birtokokat, és elajándékozta olyanoknak, akik jeleskedtek a török elleni harcokban, vagy akikkel szemben jelentős tartozása volt. A török alatt és azt megelőzően a későbbi

bellyei és dárdai uradalom falvai a Draskovicsok, a Zrínyiek és a Lóránffyok kezén voltak. A felszabadító harcok után érdemeinek elismerésül és a 25 ezer rajnai forint tartozás fejében a kamara ezeket az 1697-es zentai csata győztesének, Savoyai Jenőnek adományozta. A 27 falu között volt Bellye, Daróc, Laskó, Hercegszőlős, Kő, Sepse, Csúza és Vörösmart. Az új tulajdonos számára 1717-ben állították ki a birtokbavételi parancsot.”

A drávaszögi ember világának – egészen a közmúltig – meghatározó eleme volt a szőlőművelés és a bortermelés. A szőlőkultúra szinte keretet adott az életének. Nem a föld jelentette a vagyont (és vele együtt a társadalmi felemelkedés lehetőségét), hanem az ültetvény, s a baranyai embert öntudatosá tette, ha a munkája gyümölcsét látta. Tudta, hogy a szőlő fokozott helytállást követel tőle, hiszen amíg az egy holdnyi földön természetett szántóföldi kultúra termőre fordulásához évi 10–15 nap munkájára van szükség, az ugyanekkora területű szőlő ennek a tízszeresét, évi 100–150 nap erőfeszítését követeli tőle. A szőlő és a bor a vallásához fogható módon átjárja a mindennapjait, keretbe foglalja a gondolkodását. A szőlőművelés összefügg a sorsfordító, nagy eseményekkel, átlényegíti a születés, a házasság, a családi élet és a halál misztériumát. Alakítja világszemléletét, színessé teszi hiedelemvilágát, mederbe tereli az élete folyását. Döntő szerepe van a lakókörnyezete kialakításában, az étkezési szokásaiban, és a betegségek elleni küzdelmében. Formát ad eszközeinek, és lélekkel tölti meg az ökonómia rideg valóságát.

A hagyományos világ régi évszázadaiban a drávaszögi hegyen a szőlő és a bor maga volt az élet, ami köré célok, elhatározások és elszánások szerveződtek. Bizonyosság erre a *Sepsei krónika*, melyet 1866 és 1962 között (néhány tragikus esztendő kimaradásával) közel egy évszázadon át három nemzedék tagjai, köztük Südi Mária és férje Kiss Konya János vezetett, s amelynek középpontjában ugyancsak a szőlő és a bor áll. A kiegyezés előtti esztendőben gazdasági emlékeztetőként indult feljegyzések idővel családi naplónak terebélyesedtek, s vidékünkön szinte egyedülálló módon, három emberöltő eseményeit foglalják magukba. 1866-ban az első bejegyzés mindössze ennyi: „a búza kihánta a fejét és elfagyott”. A következő évben „koronáztatott meg Ferencz József”. A nagy árvíz sokszor átlépte a „tötést”, s amit nem vitt el a víz, azt olykor elverte a jég. S ha az időjárás kegyeibe fogadta volna a baranyai embert, hát jöttek az ellenséges hordák, és kifosztották a pincét, a hambárt, az udvart és az egész vidéket. Az 1914-es esztendő bejegyzése: „Idén anyi a gyümölcs, hogy a fák össze rognak, eladtunk már 43 veka gyümölcsöt, körte, kajszin, Párizs alma volt ez.

Most ütött ki a háború a szerbekkel, el vittek 120 katonát Sepséről Július 27 és 28-án. Másodszor vagyok bíró ebben a nagy veszedelemben, magam is sokat szenvedek. 50 veka későben érő körtét, 170 veka szilvát. A mi lovunk, kocsink oda van a háborúba, Szerbiába. Kocsit úgy fogatunk 278 forintért, és ajánlom, hogy ha valamikor háborút értek, tik rosz kocsit, rosz lovat adjatok, mert akié rosz volt, az már hazajött, a mienk most is odavan. Decz. 31, mert a mienk jó volt a ló, kocsi új, kedves Gyermekeim ijen háborút még senki nem ért, mert egész világ verekedik. Jánosom is katona lett, 29 éves korában is besorozták, és ebben az évben olyan kevés búza termet, mint mondják 1866-ban (...)” Nem voltak kegyesebbek az elkövetkező esztendők sem.

1916 – „Április 5-dikén már bevonultak az ötven éves emberek is, e hó 16-án sorozták a 18 éves gyerekeket is. (A jegyzet folytatója Kiss Konya János) [...] (Feleségétől származik a folytatás) Ez évben minden rézneműt elvitt az állam. A lovakat bevásárolták az állam részére. Február 21-től sok árt adtak érte, a mi lovunk be vált 2850 koronáért. (...) Ez év Októberében vitték el a harangot. Az egész országból rekvirálnak szünet nélkül. Minden személyre ki van vetve, hogy hány deka liszt jár (...)” 1920 – „Gyümölcs az idén nagyon sok volt, Szőlő nagyon gyengén volt mindenkinek, volt olyan ember, hogy az ivóbora sem termett meg. Kukorica rendesen volt.”

S a majdnem-kánaáni Drávaszög valóságának egy epizódja: 1925 – „Ez év eleje nagyon jó volt, nagyon szépen mutatkozott minden, gyönyörű volt minden vetés úgy, hogy az én gyermekeim nekem mondták, hogy menjek ki a határba, nézzem meg a szépséget. El is mentem Julis 1 első napján a hazai szőlőbe, és soha életembe olyan szépet nem láttam, mind a hazai szőlőnk milyen volt, mert a lugason voltak egy suk hoszi fejek. A kukoricza gyönyörű, itt volt a szőlőnél, és Julius 5-én jött egy ropant sötét felhő tele jéggel, és elvágott mindet úgy, hogy 400 évvel ezelőt volt ilyen jég, föl volt jegyezve a laki [Főherceglaki] pusztai Krónikába, mert nem hogy elverte a kukoriczát, hanem el is vitte a földről úgy, hogy 6 lánczon nem maradt egy honal [hónaljnyi] kukoriczaszár. (...) Kő felől a fákat tekergete sorra, és nemcsak a levelét, hanem a fákról a kérget is levágta úgy, hogy fehéren maradt a fáknak a nyugati oldala. Istenem, ilyen földön levő embert ilyent nem látott.” 1927 – „Ebben az évben a szőlőkre nézve jó időjárás volt, elég szépen termett. Szüret után 6 ezer liter borunk volt, szilva is sok volt, eladtunk 15 métert.”

1944 – „Ez évben minden bőven volt, búza, kukoricza, más minden sok volt, gyümölcs, szőlő bőven volt. Ez év szomorú volt nekünk, mert a háború bekövetkezet, az Orosz hadjárat végig gázolt bennünket, mindenünket elvitték, 2 lovunkat, kocsinkat. Amit

bírtak, a háztól elvittek, mink pedig a pince ligba húzódtunk meg, mert a háznál nem maradhattunk, mert annyi orosz katona volt, hogy egymást érte. Udvarunk, kertünk tele volt kocsiukkal, lovakkal. 5 nap it voltak. Minket nem bántottak, csak amit akartak, élelmet, mindenkitől elvittek. Bizony ez nagyon nehéz napok voltak, mert a nagy izgalom meg a félelem, amit soha nem lehet el felejteni. Ruhákat, lábbeliket, új varógépet, minden elvittek. Szólni nem mertünk, örültünk, hogy nem bántottak. 2 kövér disznónkat levágták. Kukoricza 2 láncz úgy maradt szedetlen. November 29én elmentek, azután szedtük meg.” De korántsem ez volt az utolsó megszállás, és az utolsó fosztogatás. Ezen a tájon úgy látszik folyton új és új hordák születnek. Ma, százötven év múltán az 1866-os bejegyzés így

módosítható: Baranyában „az élet kihánta a fejét és elfagyott”.

Lábadi Károly *Boranyja* című könyvében fölfedte a bor köré szerveződött élet megannyi értékét és jelenségét, s ahogy a kenyér közelségében megjelenik a megváltás, úgy a bor misztériumából is kicsordul az ember fiának mérhetetlen szenvedése – a küldetéses halál örök tragédiája. Mindamellet azonban látni kellene az újjászületés határtalan lehetőségét is. Azt, amit talán maga Baranyai Júlia sem látott már *Vízbe vesző nyomokon* című könyve lapjain. Ezért olyan nehéz távlatot mutatni a csüggedőknek, ezért olyan nehéz makacsul és rendületlenül ragaszkodni a szülőföldhöz! Jó, hogy vannak művek, amelyek hazavezetnek bennünket.

